

L. Marqueste, Paris Tuileries bahçelerindeki Nessos ve Déjanire heykeli, 1892.

*Bir bedende
iki ruh, iki doğa*
Sentorlar

TANJU TOKA

MARQUESTE

M

İTOS (mythos), yaygın bilinen anlamıyla, tanrıların, doğa üstü varlıkların ve kahramanların hikâyelerini anlatan, bu yolla bir yaratılışı veya kökeni bildiren öykülerin genel adıdır. Anlaşıldığı kadarıyla ilk kez Antik Yunan dünyasında kullanılan bu terim, etimolojik olarak Yunancada söz, söylev, anlatı, söylenti, havâdis, haber, karşılıklı konuşma, görüşme, öğüt, buyruk ve konuşma gibi anlamların yanı sıra; masal, fabl ve yalan uydurma gibi anlamlarda da kullanılan “mutos” kelimesinden gelmektedir.¹

Mitoslar her ne kadar kutsal kabul edilen hikâyeler olsalar da Antik Yunan’ın halk dînine dâir bilgimizin yeterli seviyede olduğu söylenemez. Bunun temel nedeni gerek bu dînin büyük ölçüde sözlü geleneğe dayanması gerekse bu hikâyelerin yazıya geçirilen kısımlarından çok azının günümüze ulaşmış olmasıdır. Elimizdeki veriler ışığında, Antik Yunan medeniyetinin temelini mitlerin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

YUNAN MİTOLOJİSİNDE SENTORLAR

Yunan dünyasında MÖ 2 bin yılından itibaren mitos temelli bir evren tasavvuru oluşmuş ve Yunanlar yaşadıkları doğayı bu çerçevede anlamlandırmaya başlamışlardır. Bu dönemde Yunan dünyasında doğanın tanrılarla dolu bir yer olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Buna göre, Yunanistan’ın belli bölgelerinde yarı keçi yarı insan olan Pan, dişi tanrısal varlık olan Nymphe, sanatın, müziğin ve güneşin tanrısı olan Apollo ya da ay tanrısı olan güzel Artemis kültüyle karşılaşmak mümkündür. Ayrıca ekilebilir toprakların çok az, tatlı su kaynaklarının da çok kısıtlı olması nedeniyle Yunanların büyük kısmı deniz kenarında kurulmuş şehirlerde yaşamaktaydı. Şehirciliğin gelişmesine karşın tarımsal faaliyetler yine de hayâtın merkezinde yer almaktaydı. Bu nedenle Antik Yunan dîninde tarımla ilgili âyinlere sık rastlanmaktadır. Örneğin Yunanlar ırmak yakınlarına kutsal heykelcikler koyup duâlar ediyorlardı ve tarlaların sınırlarını belirleyen her sınır

taşı tanrı Hermes’i simgelemekteydi.² Pişmiş topraktan yapılan heykel ve çömlek gibi nesnelere çizimlerden anlaşıldığı kadarıyla at, Yunanistan’a, söz konusu kültürel ve dîni atmosferde girmiştir. Ancak at ırkının ıslâhının MÖ VII. asırdan sonra gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Antik Yunan’da uzunca bir süre yalnızca halkın çok küçük bir kesimini oluşturan zengin, soylu kimseler ata sâhip olabilmıştır. Diğer bir ifâdeyle at, toplumsal hiyerarşinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Atın toplumsal yapı içindeki belirleyici pozisyonu, aynı zamanda at motifi etrafında birçok mitosun oluşmasına da etki etmiştir.³

Yunan mitolojisinde at ırkının yaratılışı hakkındaki anlatıların büyük bir çoğunluğu Poseidon’a dayandırılmaktadır. At, deniz yüzeyine çıkan Poseidon’un sembolü olarak Homeric şiirlerde sıkça yer almaktadır. Ayrıca daha sonraki şâir ve sanatçılar, Poseidon ve diğer deniz tanrılarının atlarını bir at ve bir balık kombinasyonu olarak tasarlayıp temsil etmişlerdir.⁴

Mite göre ilk at olan Skiphios’a, nehir ve denizlerin tanrısı olan Poseidon tarafından Teselya’da can verilmiştir. Ayrıca Poseidon, at soyundan birçok canlı da yaratmıştır. Hippios bunlardan biridir ve atlıları koruyan bir tanrıdır. Bu söylenceye göre at ve toprak birbirleriyle akrabadır. İlk at olan Skiphios’u doğuran ve Poseidon’dan gebe kalmış olan Toprak’tır. Yine eski mitlere göre tanrı Hippios, Demeter’e âşık olur. Ancak Demeter onu kabul etmeyip ondan kaçmak için önce kısırağa sonra da tohumluk bir aygıra dönüşür. Hippios bu aygırla birleşir ve bundan iki çocuk doğar. Bunlardan ilki at Areion ve diğeri ise gerçek isminin söylenmesi yasak olan bir kız çocuğudur. Ayrıca bu kız ve annesi birçok gizemli Arkadia kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra Poseidon’la at ırkı arasındaki söz konusu ilişki farklı söylencelerde de ortaya çıkmaktadır. Buna göre, tanrıların babası olan Kronos, çocuklarının kendisini öldüreceğinden korktuğu için onları yutarak öldürmektedir. Sıra Poseidon’a geldiğinde Poseidon bir tay yaratır ve Kronos çocuğu yerine bu tayı yutar. Poseidon böylece ölümden

kurtulmuş olur.⁵ Şurası kesin ki Antik Yunan dünyasındaki atlar hakkındaki hiçbir söylence sentorların, başka bir ifâdeyle, kenturların mitleri gibi destansı söylenmemiştir. Sentorların nasıl yaratıldıkları hakkında çok farklı anlatılar olsa da onlar arasında belki de en göze çarpanı, cehennemde sonsuza kadar kalma cezâsına çarptırılan “İksion” mitidir. Söylenceye göre, tanrıça Hera’ya âşık olan İksion, aşkına karşılık bulmayınca onu kirletmeye yemin etmiştir. Bu duruma karşılık Zeus –farklı kaynaklarda Hera– Hera’ya benzeyen bir bulut yaratır. İksion bu bulutu kolları arasına alır ve bu birleşme sonucunda canavara benzeyen bir çocuk dünyâya gelir. Bu çocuk, ilk sentordur. Şehvetin ve günâhın çocukları olmalarından dolayıdır ki sentorlar mitlerde genellikle çiğ et yiyen, kaba ve vahşî yaratıklar şeklinde tasvir edilmişlerdir. Bunun yanı sıra sentorların yaratılışları hakkında öne çıkan bir diğer önemli mit ise ünlü sentorların doğumu hakkındadır. Buna göre, sentorların en bilgisi olan Kheiron, Kronos’la Philyra’nın birleşmesinden doğarken Herakles’e yardım eden cömert Pholos ise Silenos’la bir orman perisinin birleşmesinden doğmuştur. Ayrıca ikisi de tanrı soyundan geldikleri için ölümsüzdür.⁶

Yarı insan yarı at bedenli olan sentorların önden bakınca başları, göğüsleri ve kolları insanınki gibidir; kimi kaynaklarda ise insanlarla olan bu ortaklıklarına bir özellik daha eklenir ve bacaklarının da insan bacağına benzediği söylenir. Baştan göbük kısmına kadar insan, gerisi at biçimindeki sentorların yeleleri ve kuyrukları da vardır. At uzuvları sayesinde çok hızlı hareket etmektedirler.⁷

Son derece asil olduklarını düşünen sentorlar, kendilerinden başka hiçbir canlıya itaat etmeyecek kadar da kibirlidirler. Sentorların öne çıkan en önemli özellikleri iyi birer avcı ve savaşçı olmalarıdır. Bu tuhaf yaratıklar silâh olarak taş ve sopadan başka bir şey kullanmazlar. Çiğ ete, şarâba ve kadına düşkünlüdürler. Onların yaşadıkları ormanlarda tek başına dolaşan bir kadın avcı, büyük bir tehlike altındadır. Çünkü varlığıyla sentorların hayvansı duygula-

J. Hevelius, Kentaurus ve takımyıldızların haritası.

rını, cinsel dürtülerini uyandırır; böyle bir durumda da yayından ve kılıcından başka güvenebileceği hiçbir şeyi yoktur. Bu çerçevede göze çarpan şey, sentorların yalnızca bedenlerinin yarısının değil, aynı zamanda ruhlarının yarısının da hayvânî dürtülerle dolu olduğudur.⁸

Sentorlar genellikle atlarıyla meşhur Teselya bölgesinde olmak üzere, orman ve dağların sınırlarının ötesinde, insanların dolaşmadığı yerlerde topluluk hâlinde yaşar ve buraları diğer orman tanrıları ve perileriyle paylaşırlar. İnsanlara uyum sağlayan, onlarla birlikte yaşayan sentorlar da vardır. Bâzi mitlerde avcılığın ve tıbbın bulucusu olan sentorlardan bahsedilir. Bunlar arasında adı en çok anılan Kheiron'dur. Kheiron, insana en yakın sentordur; doğa, bitkiler ve av sanatı hakkındaki bilgisi sebebiyle tıp ilminde tanınan bir isim olmuştur. Kheiron'un yanı sıra Herakles'in yardımcılığını yapan Pholos da öne çıkan sentorlar arasındadır. Mitlerde sözü edilen "iyi" karakterli sentorların dışında, Nessos ve Herakles'e saldıran sentorlar gibi "kötü" karakterli olanları da vardır.⁹

KHEIRON VE PHOLOS

Kheiron en bilinen ve meziyet sâhibi bir sentordur. Adı, Yunanca el anlamındaki "kheir" sözcüğünden gelmektedir ki Kheiron "eli olan, ellerini kullanmayı bilen" mânâsındadır. Gerçekten de Kheiron'un elleri her işe yatkındır. Çifte doğaya sâhip olması ona hayvanlar, vahşî doğa ve bitkiler hakkında önemli bilgileri insanlara aktarma yeteneğini kazandırmıştır. Bu yönüyle, ismi birçok mitte kahramanlarla birlikte anılır; insancıl, konuksever, bilgili, yararlı ve tam anlamıyla bir öğretmen/tehberdir. Öğrencileri arasında Akhilleus (Akhilleus), Asklepios, İason ve tanrı Apollon gibi ünlü isimleri saymak mümkündür.¹⁰

Hiç şüphesiz Kheiron'un en ünlü öğrencisi, Peleus ile deniz tanrıçası olan Thetis'in evliliği sonucunda doğan Akhilleus'tur. Mite göre Peleus, oğlu Akhilleus'u eğitim için küçük yaşta Kheiron'a emânet eder. Kheiron, Teselya'nın Pelion dağı eteklerinde ona avlanmayı ve savaşmayı öğretir; ayrıca müzik, etik ve hekimlik dersleri de vermiştir. Kheiron, Akhilleus'un

yanı sıra, tanrı Apollon'un oğlu olan Asklepios'a da öğretmenlik yaparak ona büyümlü sözler söylemeyi, büyümlü ilâçları ve merhemleri öğretir. Bu nedenle mitoslarda, hekimlik sanatını öğreten Kheiron'dan, genellikle doğanın içinde yaşayan, doğanın sırlarına vâkıf bir varlık olarak bahsedilir.¹¹

Konukseverliğiyle bilinen at adam Pholos'un ismi ise genellikle Herakles ile birlikte anılmaktadır. Mite göre, Herakles, Erymanthos yaban domuzunu avlarken Pholos'un Teselya'daki mağarasına konuk olur. Konukseverliği ve cömertliğiyle tanınan Pholos, Herakles'e pişmiş et ikram eder. Tanrı Dionysos'un sentorlara armağan ettiği şaraptan haberdar olan misâfir, bu şaraptan da içmek ister. Fakat Pholos her ne kadar bu şarâbın sâdece kendisinin değil, bütün sentorların malı olduğunu ve bu nedenle ona ikram edemeyeceğini söylese de Herakles'in ısrarları üzerine şarâbı ikram etmek zorunda kalır. Açılan şarâbın kokusuna gelen diğer sentorlar durumu öğrenince Pholos ve Herakles'e saldırlar. Herakles, kendilerine saldıran sentorları savuşturur; ama bu arada da Pholos'u okuyla istemedi yaralamıştır. Aldığı bu yarayla korkunç acılar çeken Pholos ölmeyi diler ve ölümsüzlüğünü Prometheus'a vererek bunu gerçekleştirir.¹²

Fakat at adamlarla Herakles arasında gerçekleşen savaşta, Herakles'in okuyla yaralanan ve ölümsüzlüğünü Prometheus'a vererek ölen sentorun Pholos değil de Kheiron olduğu da söylenir.¹³

NESSOS VE HERAKLES'İN MÜCÂDELESİ

Mite göre Nessos, Teselya'da bulunan geçilmesi zor olan Euenos nehrinde yolcuları karşıya geçiren bir sentordur. Ancak bu yardımseverliğinin yanında sentorların o korkunç kibrine de sâhiptir. Bu kibir, Dionysos'un sentorlara verdiği şarâbı içip çok sayıda sentoru öldüren Herakles'e beslediği düşmanlıkla birleşmiş, iflah olmaz bir kîne dönüşmüştür. Ayrıca bâzi söylencelere göre Nessos, Teselya'da Herakles ve sentor Pholos'a karşı savaşmıştır.

Herakles, karısı Deianeira ve oğluyula birlikte Kalydon'dan ayrılıp Nessos'un beklediği nehrin kıyısına gelir. Nes-

sos'un kendisine beslediği düşmanca duygulardan haberi olmayan Herakles, karısını karşıya geçirmek için Nessos'tan yardım ister. Bu bahâneyle Deianeira'yı sırtına bindiren Nessos, Herakles'in sentorlara ve kendisine yaptıklarının öcünü almak için Deianeira'yı ormana kaçıtır. Karısının kaçırıldığını gören Herakles, Nessos'u Lerna canavarının kanına batırıldığı zehirli oklarından biriyle kalbiden yaralar. Nessos, öleceğini anlayınca Deianeira'yı kandırarak bir oyun oynar ve kanlı (ya da spermli bulanmış) gömleğini, büyü olduğunu söyleyerek Deianeira'ya verir. Güya Deianeira, Herakles'in onu aldattığından şüphelendiği zaman bu büyü gömleği Herakles'e giydirecek, böylece kocası onu aldatamayacaktır.¹⁴

Nessos ile Herakles arasında gerçekleşen bu çatışmanın farklı versiyonları bulunmaktadır: Nessos Deianeira'yı kaçırmaya çalışırken Herakles onu yakalar ve kılıçla dövüşmeye başlarlar. Kılıçla Nessos'u yenemeyeceğini anlayan Herakles onu bir sopayla öldürür. Nessos'un ırmağa akan kanı ırmağın suyunun zehirlenmesine ve bölgeye leş kokularının yayılmasına sebep olur.¹⁵

Biraz müddet sonra kocasının kendisini aldattığını öğrenen Deianeira korkunç bir öfkeyle Herakles'e kinlenir. Kıskançlık içini kemirmeye başladığında sentor Nessos'un kendisine verdiği büyü gömleği hatırlar ve onu Herakles'e gönderir. Herakles gömleği giyer giymez gömlek onu yakmaya başlar. Korkunç acılarla kıvranan ve gömleği üzerinden çıkarmaya çalışan Herakles, derisinin yüzüldüğünü görür. Artık bu dayanılmaz işkenceye son verip ölmek ister ve Oita dağında bir odun yığını hazırlatarak kendisini alevlerin içine atar. Deianeira Nessos'un Herakles'ten öç almak için kendisini kullandığını anlayınca büyük bir pişmanlık duyar ve kalbine sapladığı bir hançerle canına kıyar.¹⁶

Sentorlar iki farklı rûhu aynı bedende taşıyan garip yaratıklardır. Kaba ve barbar olmalarının yanı sıra, insanların hem eğitmenleri hem de rakipleridirler. Kahramanların ise genellikle en iyi dostları olarak anlatılırlar. Onlar, insan kültürü/uygarlığı ile doğa arasında en

uç noktalarda gezinen efsânevi yaratıklardır. İnsan taraflarıyla kültür ve medeniyet kurma yetilerine sâhip üstün varlıklardır. At taraflarıyla da hayvânî dürtülerine kayıtsız kalamayan, son derece barbar ve bozguncu yaratıklardır. Aslında sentorlar varoluşlarını tamâmıyla bu aykırılığa, çelişkiye ve gerilime borçludurlar.

Yunan mitlerinden anlaşıldığı kadarıyla yerleşim bölgeleri etrafında iyi yâhut kötü herhangi bir olağanüstü yaratıkla karşılaşmaz; bunlara ancak dağlarda ve ormanlarda tesâdüf edilir. Diğer bir deyişle, sentorlar insanlardan uzak, bâkir doğada yaşarlar. Bu bağlamda sentorların, siteleri oluşturan birbirinden farklı iki temel öğeyi simgelediklerini söylemek mümkündür. İnsânî vasıflarıyla sanatsal, kültürel, medenî, ve teknik mânâda gelişmişliği, hayvânî vasıflarıyla da değişmeyen, değişmeye direnen doğayı temsil ederler. Sentorlar, her şeyin mümkün olduğu mitos dünyâsı içinde insanla doğanın buluşma, uyuşma ve aynı zamanda çatışma noktalarını gösteren efsânevi varlıklardır. 🐾

¹ Derman Bayladı, *Sorularla Mitoloji*, Omnia Yayınları, İstanbul, 2010, s. 7.

² Colette Estin Helene Laporte, *age*, s. 11-13.

³ Colette Estin Helene Laporte, *age*, s. 14,15.

⁴ Leonhard Schmitz, *Equester, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. Goldwin Smith, c. II., Boston, 1870, s. 42; DGRBM, *Hippocampe and Hippocampus, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. Goldwin Smith, c. II., Boston, 1870, s. 480.

⁵ Jean Rudhardt, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. II, 2000, s. 1023.

⁶ Jeannie Carlier, *Iksion, Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000, s. 467; Leonhard Schmitz, *Ixion, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. Goldwin Smith, c. II, Boston, 1870, s. 691; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 164, 170.

⁷ Alain Schnapp, "Kentauroslar", *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000, s. 564; Azra Erhat, "Kentauroi (Kentaurlar)", *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 170.

⁸ Alain Schnapp, *age*, s. 564.

⁹ Alain Schnapp, *Kentauroslar, Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000, s. 465; Azra Erhat, "Kentauroi (Kentaurlar)", *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 164, 170; Colette Estin Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, TÜBİTAK, Ankara, 2002, s. 116.

¹⁰ Azra Erhat, "Kronos", *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 195.

¹¹ Colette Estin Helene Laporte, *Yunan ve Roma*

Mitolojisi, çev. Musa Eran, TÜBİTAK, Ankara, 2002, s. 190; Azra Erhat, *Asklepios, Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 64.

¹² Emma Stafford, *God and Heroes of the Ancient Word: Herakles*, Routledge, New York, 2012, s. 27; Azra Erhat, *Pholos, Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 147; Colette Estin Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, TÜBİTAK, Ankara, 2002, s. 129; Azra Erhat, *Nessos, Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 275.

¹³ Leonhard Schmitz, *Heraclides, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. Goldwin Smith, c. II., Boston, 1870, s. 395; Colette Estin Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, TÜBİTAK, Ankara, 2002, s. 129.

¹⁴ Azra Erhat, *Herakles, Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 147; Leonhard Schmitz, *Heraclides, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. Goldwin Smith, c. II., Boston, 1870, s. 399; Azra Erhat, *Nessos, Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 236; Azra Erhat, *Hydra, Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 156; Nicole Lorauz, *Herakles, Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000, s. 397.

¹⁵ Emma Stafford, *God and Heroes of the Ancient Word: Herakles*, Routledge, New York, 2012, s. 77.

¹⁶ Nicole Lorauz, "Herakles", *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000, s. 397; Azra Erhat, "Deianeira", *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 84; Colette Estin Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, TÜBİTAK, Ankara, 2002, s. 156-157.

KAYNAKÇA

¹ Akıncı, R. E., *Mitolojinin Bireysel ve Toplumsal Derelerle İlişkisi*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999.

² Bayladı, D., *Sorularla Mitoloji*, Omnia Yayınları, İstanbul, 2010.

³ Carlier, J. I., *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000.

⁴ Eliade, M., *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, çev. Mehmet Aydın, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

⁵ Erhat, A., *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.

⁶ DGRBM, "Hippocampe and Hippocampus", *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. Goldwin Smith, c. II, Boston, 1870.

⁷ Laporte, C. E. H., *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, TÜBİTAK, Ankara, 2002.

⁸ Lorauz, N., "Herakles", *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000.

⁹ Rudhardt, J., *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. II, 2000.

¹⁰ Schnapp, A., "Kentauroslar", *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, ed. Yves Bonnefoy, çev. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, c. I, 2000.

¹¹ Schimmel, A., *Dinler Tarihinine Giriş*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999.

¹² Schmitz, L., *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. Goldwin Smith, c. II, Boston, 1870.

¹³ Stafford, E., *God and Heroes of the Ancient Word: Herakles*, Routledge, New York, 2012.

¹⁴ Strauss, C. L., *Mit ve Anlam*, çev. Gökhan Yavuz Demir, Ithaki Yayınları, İstanbul, 2013.